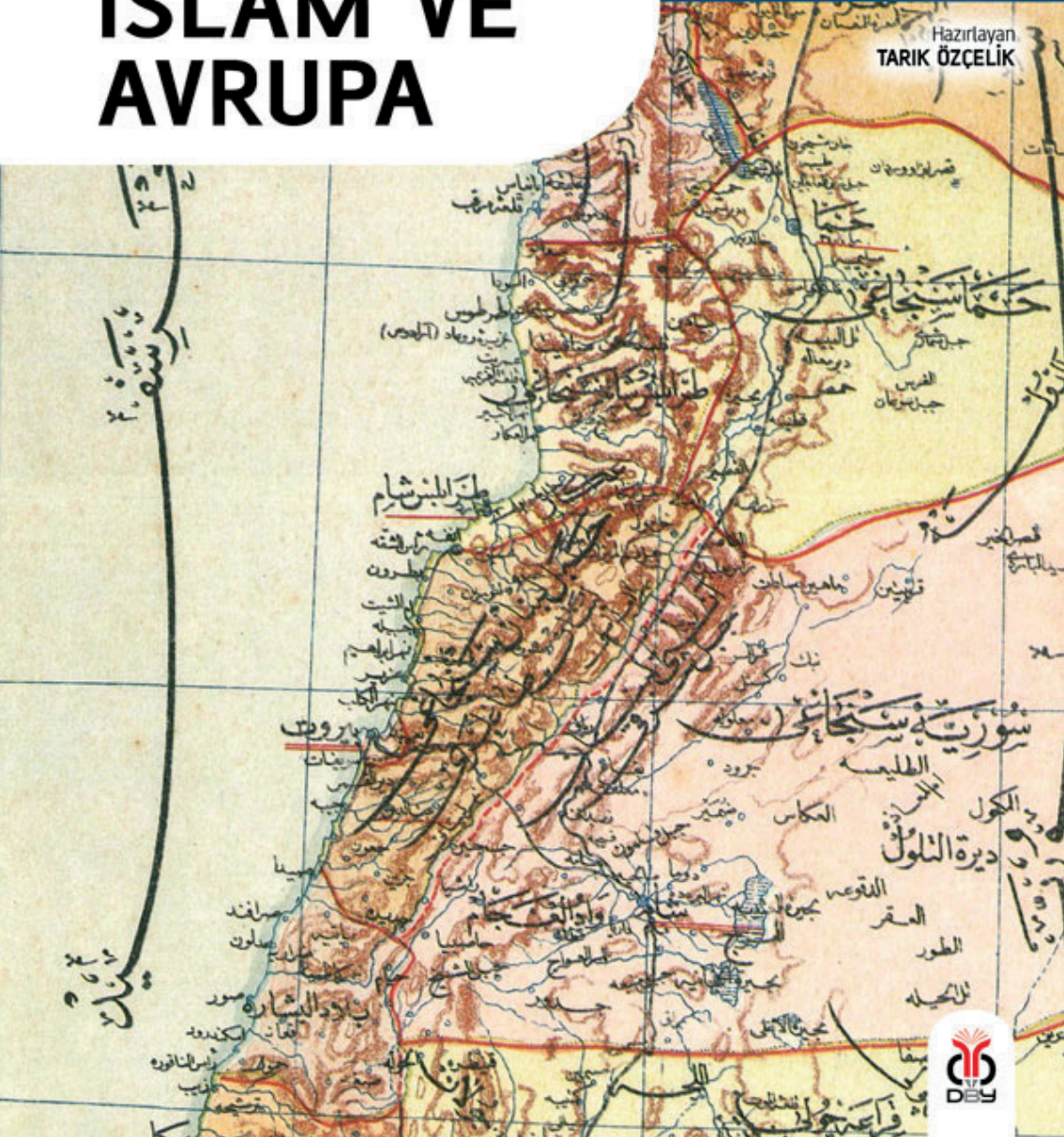

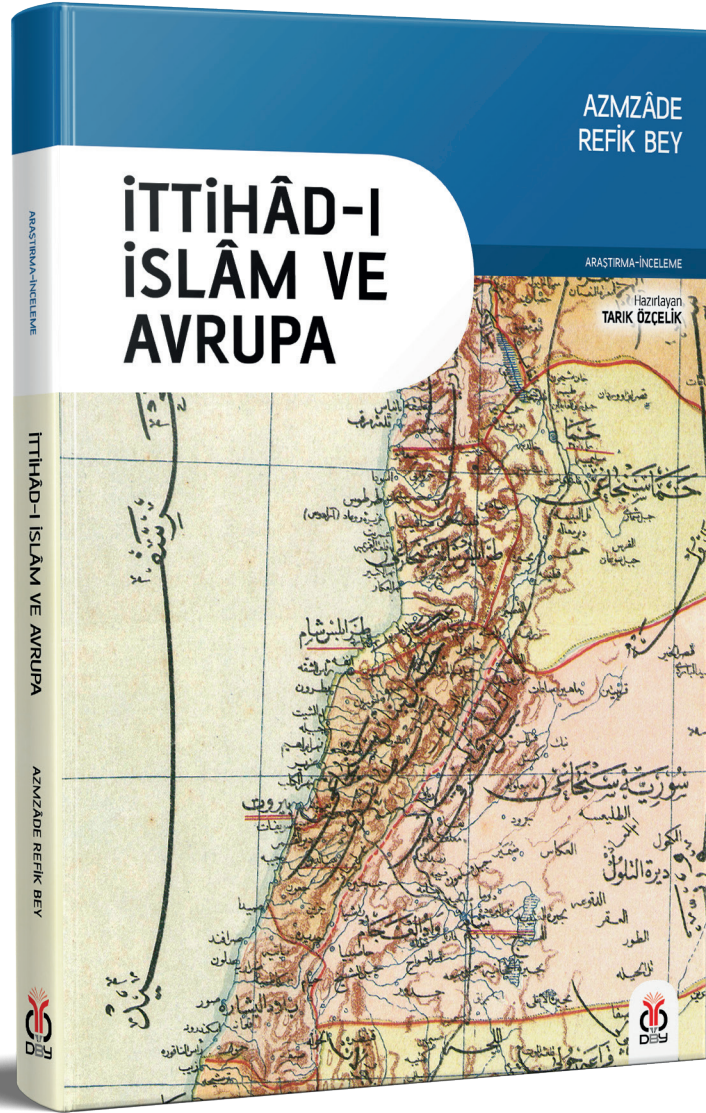
AZMZÂDE
REFİK BEY

İTTİHÂD-I İSLÂM VE AVRUPA

ARASTIRMA-İNCELEME

Hazırlayan
TARİK ÖZÇELİK

Bu PDF dokümanı, kitabın bir kısmını içermektedir.
DBY okurları için özel olarak oluşturulmuştur.

“dün” den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

“dün” den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

© 2022, DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI™

Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılıp, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

DBY: 217

Araştırma-İnceleme: 30

ISBN 978-625-7471-54-1

Sertifika No: 52315

1. Baskı: İstanbul, 2022

Yazar:

Azmzâde Refik Bey

Hazırlayan:

Tarık Özçelik

Yayın Yönetmeni:

İrfan Güngörür

Editör:

Osman Durmaz

Sayfa/Kapak Düzeni:

DBY Ajans

Baskı/Cilt:

Egokitap (Sertifika No: 51549)

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI / Library Cataloging-in-Publication Data (CIP)

Azmzâde Refik Bey

İttihâd-ı İslâm ve Avrupa; Hazırlayan: Tarık Özçelik (Dr. Öğr. Üyesi)

İstanbul : DBY Yayınları, 2022.

182 s. ; 15,0 x 21,0 cm ___ (DBY Yayınları ; No. 217)

ISBN 978-625-7471-54-1

1- Tarih 2- Yakın Tarih 3- Osmanlı Devleti 4- Sultan II. Abdülhamid

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI
Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4
Cağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul
Tel. - Faks: +90 212 526 98 06
www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr

AZMZÂDE REFİK BEY

İTTİHÂD-İ İSLÂM VE AVRUPA

ARAŞTIRMA-İNCELEME

Hazırlayan
TARIK ÖZÇELİK

“dün” den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

İçindekiler

Giriş	7
Azımlâde Refik Bey: Tarihi ve Siyasî Kişiliği	7
İttihâd-ı İslâm ve Avrupa'ya Dair	12
Kaynakça	19
İttihâd-ı İslâm ve Avrupa / Çeviriyazı Metin	21
İfade-i Mütercim	23
Medhâl	25
Avrupa'nın İttihâd-ı İslâm Hakkındaki İsnâdâtı Sahih midir?.....	31
Din-i İslâm ve Câmî'a-i İslâmiye.....	35
Millet-i İslâmiye ve Avrupa.....	42
Ehl-i İslâma Nasihat	70
Anâsır-ı Gayrimüslimeye Nasihat	77
Avrupa Diplomatlarına Sözümler	80
Dizin	87
İttihâd-ı İslâm ve Avrupa / Tıpkıbasım	182-91

Giriş

Azmâde Refik Bey: Tarihi ve Siyasi Kişiliği

1865 veya 1867'de Şam'da doğan Azmâde Refik Bey, II. Abdülhamid ve II. Meşrutiyet döneminin önemli siyasetçi ve fikir adamlarındandır.¹ Refik Bey, XVIII ve XIX. yüzyılda Suriye'de önemli hizmetlerde bulunan Türk asıllı Azmâdeler ailesine mensuptur.² Küçük yaşta babasını kaybeden ve düzenli bir eğitim alamayan Refik Bey, Şeyh Tevfik el-Eyyûbi'den Arapça dersi almıştır.

¹ Cengiz Tomar, "Refik Bey el-Azm", *TDVİA*, C. 34, s. 527.

² İyi bilindiği üzere özellikle devlet otoritesinin zayıfladığı XVIII. yüzyılda, Osmanlı topraklarında ayanlar ve yerel güçler ortaya çıkmıştı. Devlet, genellikle baş edemeyeceğini anladığı bu güçler ile bazen anlaşma yoluna gitmiş ve onlara çeşitli resmî görevler vermekten çekinmemiştir. Böylece onları bir şekilde kontrol altına almıştır. Benzer şekilde Azmâdeler de 1700'lü yılların başlarında Suriye'de güçlü bir aile olarak ortaya çıkmış ve Osmanlı Devleti'ne çeşitli hizmetlerde bulunmuştur. Özellikle Şam valiliğinin özel yetkilerle bu aileden birine verilmesiyle Azmâdeler'in siyasi nüfuzu artmış ve sonrasında ailenin fertleri birçok resmî göreve atanmıştır. Bk. Yahya Koç, *Bilâd-ı Şam'da Osmanlı İktidar ve Yerel Güçler 1700-1775*, İstanbul 2021, s. 299. Azmâdeler ailesine mensup bazı şahsiyetler, cerde başbuğluğu, mutasarrıflık, mirahurluk ve valilik görevlerinde bulunmuşlar, emirü'l-hac olarak hizmet etmişlerdir. Ayrıca 1725'ten 1800 yılına kadar bu aile fertlerinden otuzdan fazlası vezir ve beylerbeyi olarak devlet hizmetinde bulunmuştur. Ayrıca bk. Ali Karaca, "Azmâdeler", *TDVİA*, C.4, s. 350.

Şam'da bulunan Osmanlı idarecileri vasıtasıyla da Türkçe öğrenmiştir. 1884'te Mısır'a öğrenim görmeye gitmiş ancak hastalanarak Şam'a tekrar geri dönmek zorunda kalmıştır. 1890'lı yılların başında Tâhir el-Cezâirî, Selîm el-Buhârî ve Şeyh Muhammed Ali Müslim gibi alimlerle tanışmış ve onların toplantılarına iştirak etmeye başlamıştır. Refik Bey, Tâhir el-Cezâirî'nin vasıtasıyla tanıştığı Esad Bey Dervîş et-Trablusî'nin kurduğu Düstûr adındaki gizli bir cemiyete üye oldu. Bu cemiyette Osmanlı ordusunda II. Abdülhamid muhalifi olan subaylar bulunuyordu.¹

Siyasete bir hayli ilgi duymaya başlayan Refik Bey, Mısır ile Suriye arasında adeta mekik dokumaya başladı. 1894 yılında tekrar Mısır'a giderek Muhammed Abduh ve M. Reşîd Rızâ gibi isimlerle bir arada bulundu. Zaman içerisinde *El-Ehrâm*, *el-Mukattam* ve *el-Livâ* gazeteleri ile *el-Muktetaf*, *el-Hilâl*, *el-Menâr* ve *el-Mevsû'ât* mecmualarında sosyal ve siyasi içerikli yazılar yazdı. Mısır'da bu kadar farklı basın organlarında yazması ona önemli şöhret kazandırmış olmalıdır. Bu bilinirliğinin sonucunda Abdullah Cevdet, Reşîd Rızâ ve Ahmed Sâib ile birlikte *Cemiyetü'ş-Şûrâ el-Osmâniyye*'yi (Şûrâ-yı Osmânî Cemiyeti) kurmuştur. Cemiyetin hedefi, Osmanlı halklarının birliği çerçevesinde meşrutiyetin ilan edilmesini sağlamaktı. Refik Bey, bu cemiyetin yayın organı olan ve 1907 Şubat'ında Arapça ve Türkçe olarak yayımlanmaya başlayan *eş-Şûrâ el-Osmâniyye* adlı gazetenin Arapça kısmını hazırlayan kişiydi.² Türkçe ismi *Şûrâ-yı Osmânî* olan gazete, 1 Şubat 1907'de yayımlanmaya başlamış ve II. Meşrutiyet'in ilanından kısa bir süre sonra 1 Ağustos 1908'de 35. ve son sayısının çıkmasıyla misyonunu tamamlamıştır.³ Osmanlı Arşivinden elde edilen bir belgede; gazetenin

çıktığı matbaanın kurucusunun Abdullah Cevdet olduğu anlaşılmaktadır. Belgede kendisine şüpheyle bakılan Abdullah Cevdet'in, Refik Bey ve arkadaşlarının iyi niyetini kullanarak böyle bir teşebbüste bulunduğu belirtilmektedir. Yine belgede Cemiyetin maksadının yabancıların fesat çıkarmalarına karşı yerli Hristiyanları bunlara uymamaları konusunda ikaz etmek olduğu yazmaktadır.¹ Refik Bey, basın hayatında elde ettiği tecrübe ve birikim sayesinde aynı yıl bir de Türkçe mecmua neşretmiştir. Refik Bey'in 1907 tarihinde Kahire'de yayımladığı ve literatürde adı hiç geçmeyen *Mir'ât-ı Ulûm* adlı mecmua ile Arapların haricinde özellikle Rusya'daki Türklere ulaşmak istediği anlaşılmaktadır.² Bugün elimizde mecmuanın yalnızca üçüncü sayısı mevcuttur. Fennî, edebî ve ictimâî konulardan bahseden derginin ayda bir çıktığından dolayı ilk sayısı Ocak 1907 tarihinde neşredilmiş olmalıdır.

Gazete neşriyatı ve cemiyet işlerini sürdüren Refik Bey'in Şûrâ-yı Osmânî Cemiyeti ile İttihat ve Terakkî Cemiyeti'ni birleştirme çabaları neticesiz kalmıştır. Buna rağmen İttihatçıları desteklemeye devam etmiştir. II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra memleketi Şam'a geri dönen Refik Bey, İttihat ve Terakkî Cemiyeti'ne üye olmuştur. Ancak zaman içinde politikalarını tasvip

¹ Cengiz Tomar, *a.g.m.*, s. 527-528.

² Cengiz Tomar, *a.g.m.*, s. 527-528.

³ *Şûrâ-yı Osmânî*, No: 35 (3 Receb 1326 / 1 Ağustos 1908); Hasan Duman, *Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri (1828-1928)*. C. 2, Ankara 2000, s. 787.

¹ "... evvelki yıl Viyana Sefâreti'nde edepsizlik eden Abdullah Cevdet burada bir matbaa açtığından mücerred ona müşteri ihdâs etmek kasdıyla burada sakın Şam'lı Azmâde Refik Bey ve daha bir iki refikinden ibaret bir Osmanlı cemiyeti teşkil etmiş maksadları ise çünkü Suriye kat'ası bu aralık geçmiş zamanlardan ziyade ecânibin ifsâdâtına hedef olduğundan ve oranın Hristiyanlarının ahvâli ise ma'lum idüğünden ve bunun ecânibe karşı müdâfaası için bi'l-iknâ' onları da beraber almak kasdıyla cemiyetin ismine Osmanlı nâmı verilmiş imiş. Yapacakları şeye gelince gazete ve risâleler tab'ına ihtimâm ile iğfâlât-ı ecânibe kapılmamalarına dâir nasihat vermekten ibaret ve niyetleri de ciddi ise de merkum Cevdet bunların hüsn-i niyetinden istifade ile münasebet-siz şeylerle hileden hâlî değil imiş gerçi kat'ân şâyân-ı nazar bile değilseler de bunlara iğfâl olunduklarına dâir bi'l-vâsıta nasihat verilmektedir..." BOA, Y.PRK.MK., 22/27 (22 Safer 1325 / 6 Nisan 1907).

² *Mir'ât-ı Ulûm*, No:3 (Muharrem 1325 / Mart 1907).

etmediği bu Cemiyet'ten ayrılmıştır. Balkan Savaşı'nın kaybedilmesinin ardından Reşid Rızâ ile İttihat ve Terakkî Cemiyeti'ne karşı Cem'iyetü Arabiyye'yi kurmuşlardır. Çok geçmeden 1912 yılı sonlarına doğru devlet yönetiminde adem-i merkezîyetçiliği savunan Hizbül-lâmerkeziyyeti'l-İdâreti'l-Osmaniyye adlı partinin kurucuları arasında yer almakla kalmayıp başkanlığını da yapmaya başlamıştır.¹ Bu arada Mısır'da neşriyata devam eden *el-Müeyyed* adlı gazetede yazdığı, ıslahatların nasıl yapılacağına dair bir makalesi sakıncalı görülmüş ve gazetenin ithali yasaklanmıştır.²

Refik Bey, siyasi faaliyetlerine hız kesmeden devam etmiş ve 1913 yılı Haziran ayında Paris'te toplanan Arap Kongresi'ne partisinin adına iki temsilci göndermiştir. Kongrenin tamamlanmasının ardından İttihatçılarla arası daha da bozulmuştur. Dünya siyasetini iyi takip ettiği anlaşılan Refik Bey, yakın zamanlarda büyük bir savaş çıkabileceğini ve Osmanlı Devleti'nin de büyük bir ihtimalle bu savaşa katılacağını öngörmüştür. Nihayet Arap topraklarının artık Osmanlı hakimiyetinde kalmasının çok zor olacağı kanaatine varmıştır. Mısır'daki İngiliz yetkililerle görüşerek Arapları Osmanlı yönetimine karşı harekete geçirmek için temaslarda bulunmuştur. Bu gelişmeler sürerken Osmanlı hakimiyetindeki Arap toprakları üzerinde İngiltere'nin koruması altında bir Arap hilâfeti kurma iddiaları üzerine divanharp'te gıyaben yargılanmış ve suçlu bulunarak idamına karar verilmiş ancak kendisi Mısır'da olduğundan hüküm infaz edilememiştir. Sonrasında Arap birliğinin kurulmasının çok zor olduğunu görmüş ve

¹ Cengiz Tomar, *a.g.m.*, s. 528.

² "... Suriye ahalisinden Azmzâde Refik Bey'in imzasıyla ıslâhâta dâir el-Müeyyed gazetesine derc ve tahdîş-i ezhânî mücib olduğundan ..." Bk. BOA, *DH.SYS*, 57-2/53-6 (4 Rebiülahir 1331 / 13 Mart 1913) ve "*el-Müeyyed* gazetesinin memâlik-i sâire-i Osmâniyye men'-i ithâli Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâ karar iktizâsındandır. Memnu'yyet-i vakıa'nun şiddetle muhâfazası hakkında Beyrut ve Suriye vilayetlerine te'kid-i tebligat üzere şubesine..." BOA, *DH.SYS*, 57-2/53-6 (4 Rebiülahir 1331 / 13 Mart 1913).

Kaynakça

Arşiv Vesikaları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi [BOA]
DH.SYS, 57-2/53-6 (4 Rebiülahir 1331 / 13 Mart 1913)
Y.PRK.MK., 22/27 (22 Safer 1325 / 6 Nisan 1907)

Sürelî Yayınlar

Mir'ât-ı Ulûm, No:3 (Muharrem 1325 / Mart 1907)
Şûrâ-yı Osmânî, No: 35 (3 Receb 1326 / 1 Ağustos 1908)

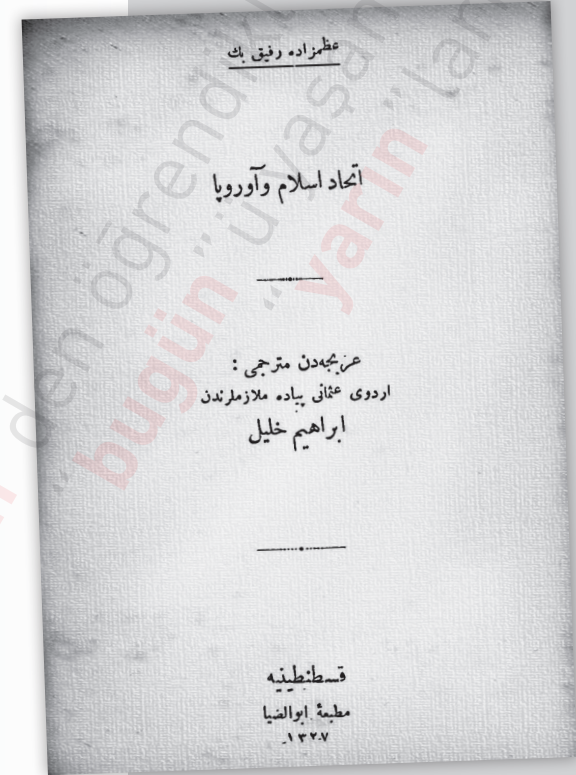
Basılı Kaynaklar

Duman, Hasan, *Osmanlı-Türk Sürelî Yayınları ve Gazeteleri (1828-1928)*. C. 2, Ankara 2000, s. 787.
Karaca, Ali, "Azmzâdeler", *TDVİA*, C.4, s. 350.
Koç, Yahya, *Bilâd-ı Şam'da Osmanlı İktidarı ve Yerel Güçler 1700-1775*, İstanbul 2021, s. 299.
Tomar, Cengiz, "Refik Bey el-Azm", *TDVİA*, C. 34, s. 527.

“dün” den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

İTTİHÂD-I İSLÂM VE AVRUPA

ÇEVİRİYAZI METİN

Azmezâde Refik Bey

İttihâd-ı İslâm ve Avrupa

Arapça'dan mütercimi:
Ordu-yı Osmânî Piyâde Mülâzımlarından
İbrahim Halil

Kostantınıyye
Matbaa-i EbuZZiya
1327 (1909)

İfâde-i Mütercim

Bütün melekât-ı rûhiyemi düzahî bir âteş-i hüsrân ile yakıp kavuran bir emel-i muazzez beni şu risâlecîği tercüme edip mevkî-i intişâra koymaya sevk ediyor. Benim gibi değil bu vâdide icâle-i kalem etmeye hatta doğru dürüst yazı yazmaya gayr-ı muktedir ve bu iktidârsızlığını itirâf ile müftehir olan bir adamın bu kadar acziyle berâber âlem-i matbuâta atılışını ümîd ederim ki erbâb-ı fazîlet mukâvemetsiz bir sâik-i vicdânînin eser-i tazyîkinden başka hiçbir şeye hamletmezler. Eser mücahidîn-i İslâmiyeden Azmezâde Refik Beyefendi'nin mahsûl-i hâme-i iktidârlarıdır. Mücahid-i müşârunileyh bu hazîn eserlerinin birçok yerlerini o derece girye-engîz bir üslûb-ı ifâde ile tahrîr etmişlerdir ki asl-ı Arabîsini okuduğum zaman elîm bir ihtiyâc-ı bekâ ile dakîkalarca mevkûf-ı teessür kaldım.

Yirminci asr-ı milâdinin bütün müslümanları gibi benim de kalbimin dâimâ kanayan bir cerîhası vardır ki endîşe-i istikbâl ile çırpınan rûhumun bir hiss-i necîb-i dîndârâne ile dökdüğü gözyaşları bu cerîhanın ka'r-ı her-dem-i tazesini 31 hâr u nezîh temâslarla sevgili ve muazzez ihtimâmlarla şâdâb eder. Kalbimin bu hiçbir dârû-yı iltiyâm ile tedâvi kabûl etmeyen cerîha-i ebediyesi işte böyle bir tûfan-ı teessürât altında evvelkinden daha müz'ic ve daha

elîm sızılarla kanamaya başladı. Eserin devr-i istibdâdda yazılmış olmasına rağmen lâ-yemût olan kıymet-i edebiye ve samîmiyet-i hissiyesini nazar-ı itibâra alarak tercümesine karar verdim. Refik Beyefendi'nin kim bilir nasıl bir med ü cezir-i hissiyât içinde yazdıkları bu mersiye-i hüsrânın şeref-i tercümesi benim âciz kalemime nasîb olmamalıydı. Müşârunileyhin mahsûl-i kilik-i bedî'a-i perdâzını Türkçemize nakl için aynı seviye-i irfân ve fazîleti hâiz bir hâme-i iktidâr lâzım idi. Benim bu kırık kalemlerle böyle bir sâha-i tecrübeye atılışım i'tikâdımca dâ'î-i muhâtarâ bir eser-i cesâretidir. Fakat cür'et ve cesâretimin gâyet samîmî bir hüsn-i niyete makrûn olması hasebiyle bir dereceye kadar mütesellî oluyorum. Eğer muhterem kâr'ilerime üç yüz milyonu mütecâviz ehl-i İslâmın kendileri ile hem-ahenk-i hissiyât girye-bâr-ı tahassür olduklarını ihsâs edebilirsem kendimi ile'l-ebed bahtiyâr adedeceğim.

Pangaltı – Cemâziye'l-âhîr 1327 (Haziran-Temmuz 1909)

İbrahim Halîl [4]

Hazret-i Allah'ın ism-i zü'l-celâliyle başladım. Tarih ve adâletten şefâat ve imdâd dilerim.

Bu sıralarda Avrupa gazetelerinin ittihâd-ı İslâm hakkındaki neşriyât-ı bedhâhaneleriyle akvâm-ı garbiye rüesâ-yı umûrunun bundan tevellüd edecek muhâtarât-ı müstakbeleye dâir vukû'bulan feryâd-ı ercufe-perdâzaneleri gündün güne tezâyüd etmekte olduğundan sânih-i hâtır olan bazı hakâyıkın neşrini arzu ettim. Ümîd ederim ki neşriyât-ı vâkı'am her kavmin tullâb-ı hakikat ve erbâb-ı adl ve nısfeti için fâideden hâlî olmaz.

Medhâl

Kavvâm-ı hayat-ı beşer olan zarûret-i ta'âvüne binâen âlem-i insânîde (emr-i ictimâ') bir hâl-i tabî'îdir. (Makâsıd-ı ictimâ') envâ'-ı ihtiyâca göre tahallûf eder. Nisbeten ehemmiyetsiz olan bir iş için meselâ iki kişinin ta'âvün ve ictimâ'ı ne ise bir emr-i mühimmin istihsâli husûsunda cemâât-ı kesîrenin ictimâ'ı gâyeten ondan başka bir şey değildir. İctimâ'ın bir takım nizâmât ve revâbıtı vardır ki bunlar da beyne'l-beşer bir hâl-i tabî'î hükmünde olan (asabiyât-ı muhtelif)dir. İşbu asabiyetlerin [5] en mühimi kavim-i vâhidi veya akvâm-ı kesîreyi tevhid eden (revâbıt-ı umûmiye) olup aşîret, cins, vatan, din râbıtaları bu kısma dâhildir. Bu türlü revâbıt ve asabiyât ile irtibât, nev'-i benî beşerin düstûr-ı nizâm-ı mevcûdiyeti olan evvelîn-i zarûrât-ı ictimâiyedendir. Çünkü cem'iyât-ı beşeriye hüküm-i enâniyet iktizâsı ve bâ-husûs insânın

meftûr olduğu haslet-i tama'kârî muktezâsı olarak meyyâl-i tagal-lübdür. Binâberîn cem'iyât-ı beşeriyenin kuvvâ-yı mütekâbilesinde tekâfü' ve tevâzün mevcûd olmalıdır ki bunlardan za'îf olanı kavînin dũcâr-ı ta'me-i gâlibiyeti olmasın. İnsanlar sûret-i tenem-müvde nebâtâta benzerler: Bir nebât kavî neşv ü nemâ buldukça nasıl ki etrâfındaki nebâtât-ı za'îfeyi mahv u ihlâk ederse kuvvetde te'mîn-i tekâfü' ve tevâzün eyleyecek revâbita mâlik olmayan her bir heyet-i ictimâ'îye, heyet-i mücâviresi tarafından tabi'î olarak taht-ı tehdîdedir. Kuvvetde mütevâzin iki heyet-i ictimâ'iyeden birisi daha vâsi' bir râbita ittihâz ettikçe diğeri âna tekâbül edecek diğeri bir râbita taharrîsine muztarr kalır. Asabiyet-i kavmiye denilen aşret râbitası asabiyet-i vataniyeden daha za'îfdir. Buna mebnî asabiyet-i vataniyeye, asabiyet-i kavmiye hiçbir vakit mukâbele edemez. Asabiyet-i vataniye, asabiyet-i cinsiyeye mukâvemet edemediği gibi cinsiyet dahî asabiyet-i dîniye karşısında idâme-i mevcûdiyet eyleyemez. Akvâm-ı beşeriyeden her biri diğeri bir kavim tarafından kendininkinden daha vâsi' [6] bir asabiyetle tehdîd olundukça âna mu'âdil bir asabiyet takınmaya mecbûr olur. Meselâ: Almanlar, Fransızlardan daha kuvvetlidir. Fakat Fransızların Latin akvâmıyla ittihâd ettikleri farz olunacak olursa Almanların bu kuvve-i müttehîdeye mukâvemet edebilmeleri için bi'l-cümle anâsır-ı Cermanya ile ittifâk etmeleri lâzım gelir ki heyet-i ictimâ'îye-i sâbıkalarına nisbetle daha vâsi', daha kavî bir şekil ittihâz etmiş olsunlar. İmdi işbu râbita-i cinsiyeden daha âmm ve şâmil olan asabiyet-i dîniyeyi mukâyese edelim. Meselâ: Ümem ve akvâm-ı Hristiyanîyenin asabiyet-i dîniye altında ittifâk etmeleri faraziyyâtına göre Türkler bunlara nisbetle lâ-şey hükmünde kalırlar. Binâenaleyh tevâzün ve tekâfü'-i kuvvâ için bi'l-cümle ehl-i İslâmın Türklere inzimâm etmeleri îcâb eder.

Bâlâda bast u temhîd edilen revâbit ve asabiyât-ı tabi'iyeden başka bazı revâbit-ı vedâdiye ve siyâsiye vardır ki bunlar bazı kere ittihâd-ı menâfi' ilcââtıyla vücûd bulur. Şu kadar ki revâbit-ı

mezkûre tabi'iyü'l-vücûd olmayıp esbâb-ı mûcibelerinin zevâliyle rehîn-i inhilâl olurlar. Ânifü'z-zikr revâbit ve asabiyât-ı umûmiye velâ-sîmâ asabiyet-i cinsiyeye ve vataniye tabi'iyü'l-vücûd olup dũcâr-ı zevâl ve inhilâl olmaları mensûb oldukları kavmin zevâl ve inkirâzına vâbeste olur. Bu iki asabiyetden sonra menzileten râbita-i dîniye gelir. Râbita-i dîniyeyi menzileten asabiyet-i cinsiyeye ve vataniyeden dũn addetmemize sebep [7] şudur ki asabiyet-i mezkûrenin beyne'l-akvâm nâdirü'z-zuhûr olması ve fevka'l-âde bir zarûret hiss olunmadıkça âna mürâcâ'ât edilmemiş olmasıdır. Dînin kâffe-i akvâm-ı mensûbesini râyet-i ittihâd altına cem' etmiş olmasına dâir pek nâdir misâl gösterilebilir. Aynı bir din ile mütedeyyin akvâm-ı muhtelifenin ancak hissen müttehîd oldukları görülebilmektedir. Meselâ Şark Müslümanları büyük bir musîbete giriftâr olunca Garb İslâmları şüphesiz me'yûs ve muztarib olurlar fakat bu ızdırâb ve te'ellüm dâire-i hiss ve şu'uru tecâvüz etmez. Dîn-i İslâm bi'l-cümle ehl-i îmânı uhuvvet ve ta'âvüne tahrîs ettiği hâlde âtîde beyân edeceğimiz vechile ittihâd-ı dîni nokta-i nazarıdan Müslümanlar akvâm-ı sâirenin hemen kâffesinden aşağı kalmışlardır. Ahd-i Peygamberî ile Ebubekir ve Ömer Efendilerimizin devr-i hilâfetlerini müte'âkib akvâm-ı İslâmiyenin asabiyet-i dîniyeleri dũcâr-ı teferruka ve inkisâm olarak makâmına asabiyât-ı sâire kâim olmuş ve işbu inhitât-ı müdhişin bir daha önü alınmamıştır. O derecedeki bi'l-cümle İslâmiyetin mevcûdiyet-i siyâsiyesini tehdîd eden en korkunç musîbetler karşısında bile ehl-i İslâm te'mîn-i ittihâd ve ittifâk edemediler. Bunun da sebebi Hulefâ-yı Râşidîn Efendilerimizin ahd-i enverlerini müte'âkib İslâmları dest-i âhenîn istibdâdına alan usûl-i idâre-i mutlakadır. Cebâbire-i mülûk ve selâtîn-i İslâmiyenin tehâlûf-i makâsid ve ihvâları nisbetinde ümem-i İslâmiye dũcâr-ı teferruka [8] ve teşettüt olmuş ve dîn-i mübîn-i Ahmedî'nin kâfil-i sa'âdet-i mahlûkât olan evâmîr-i celîle ve kavânîn-i münîfesinden dũcâr-ı zuhûl olmuşlardır.

“dün”den öğrendikleriyle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

Dizin

A

Abbâsiye 28, 30
Abdullah Cevdet 8, 9, 13
Abdülaziz 59, 66. Bk.: Sultan
Abdülaziz
Abdülhamid-i Evvel 65. Bk.: I.
Abdülhamid
Abdülmecid 59. Bk.: Sultan Ab-
dülmecid
Afif Bey 57
Afrika 33, 46, 48, 54, 61, 62, 78,
81, 84
Ahmed Sâib 8, 13
Akdeniz 49, 56, 70
Adaları 49
Aksâ-yı Şark 75. Bk.: Uzakdoğu
Akvâm-ı Garbiye 73
Aleksandır 52, 53. Bk.: Çar
Almanlar 26
Almanya 45, 61, 67
Amerika 46
Anadolu 28
Asya 33, 46, 48, 61, 78, 81, 84

Asya-yı Vusta 48. Bk.: Orta Asya
Avusturya 48, 49, 50, 51, 57, 59, 65

B

Bâb-ı Âlî 49, 50
Bahr-i Ahmer 70. Bk.: Kızıldeniz
Basra Körfezi 56, 70
Besarabya 51
Bizans 49
Boğdan 51
Bosna-Hersek 60
Budist 79
Bulgaristan 60, 82

C-Ç

Ceneviz 47
Cermanya 26
Cezayir 54, 65
Valisi 54
Ceziretü'l-Arab 73
Çanakkale 52
Çin 79

D

Deli Petro 48, 53
 Dersaâdet 50, 65. Bk.: İstanbul
 Devlet-i Aliyye 47, 48, 49, 54, 55,
 56, 57, 59, 62, 64, 67. Bk.: Os-
 manlı Devleti
 Devlet-i Osmâniye 46, 47, 48,
 50, 51, 53, 54, 55, 57, 58, 59,
 60, 63, 65, 66, 67, 82, 85. Bk.:
 Osmanlı Devleti

E

Ebubekir. Bk.: Hz. Ebubekir (Ha-
 life)
 Edirne 54
 Eflak 51
 el-Cezire 28
 Elizabet 46. Bk.: İngiltere Kraliçesi
 eş-Şeyh el-Vattâsî 63

F

Fas 61, 73
 Fransa 47, 53, 54, 56, 57, 58, 60,
 61, 82
 Fransa ihtilâl-i kebîri 57. Bk.:
 Fransa Büyük İhtilali
 Fransız 18, 54
 konsolosu 54
 Fransızlar 26, 51
 Fuat Efendi 58. Bk.: Hariciye
 Nazırı

G

Gırnata 63
 Girit 58, 59, 60
 ihtilali 59
 Girit Adası 58

H

Hazar 48. Bk.: Hazar Denizi
 Hindistan 46, 55, 56, 61, 64, 85
 Hollandazlar 46. Bk.: Hollanda
 Hristiyan 15, 16, 68, 74, 82, 84
 Hristiyanlar 77

İ

İbnü'l-Esir 29
 İngilizler 46, 52, 60, 85
 İngiltere 10, 46, 51, 53, 56, 58, 60,
 61, 62, 64, 67, 83
 İran 48, 56, 81, 83
 İsmail Kal'ası 51
 İstanbul 7, 12, 19, 49, 51, 52, 54,
 55, 57, 58, 62, 64
 İsveç 59

J

Japonlar 75
 Jozef. Bk.: Avusturya İmparatoru
 Franz Joseph

K

Kamame Kilisesi 56
 Katarina 65. Bk.: Rusya İmpa-
 ratoriçesi
 Katolik 48, 56
 Katolikler 57
 Kaynarca 49, 57. Bk.: Küçük Kay-
 narca Antlaşması (1774)
 Kırım 49, 50, 56, 61, 82
 Kristof Kolomb 46
 Kudüs-i Şerif 56, 57

L

Latin 26
 Lehistan 48
 Londra 58
 Luter. Bk.: Martin Luther

M

Mağrib 63, 65, 66
 Mahmud-ı Sâni 52. Bk.: II. Mahmut
 Malta 48
 Memâlik-i İslâmiye 54, 55
 Memleketeyn 58, 59. Bk.: Eflak
 ve Boğdan
 Mısır 8, 10, 16, 51, 53, 58, 60, 61
 Milibar hükümeti 64
 Mister Deysi. Bk.: Edward James
 Stephen Dicey, Gazeteci, Yazar
 Mora 53
 şibh-i ceziresi 53. Bk.: Mora
 Yarımadası
 Murad 59, 64. Bk.: V. Murad; Bk.:
 Sultan III. Murad
 Musevi 74
 Museviler 77
 Mustafa-yı Râbi' 52. Bk.: IV.
 Mustafa
 Müslüman 16, 18, 74, 79, 83, 84

N

Napolyon Bonapart 51
 Nemseliler 51. Bk.: Nemçeliler
 Nikola 57, 58
 Nizâm-ı Cedîd 52, 54
 Nureddin Zengi. Bk.: Nûreddin
 Mahmud Zengî (d. 1118, ö.
 1174)

O-Ö

Ortodoks 56, 57
 Ömer. Bk.: Hz. Ömer (Halife)

P

Paris 10, 59
 muahedesi 59
 Petersburg 53, 58
 Petro. Bk.: Büyük Petro, Rus Çarı
 Piyer Lermite. Bk.: Pierre L'Ermite
 (Fransız bir keşiş, d. 1050-ö.
 1115)
 Portekiz 61, 64
 Portekizler 46

R

Reşîd Rızâ 8, 10, 13
 Romanya 59
 prensi 59
 Rumeli 54, 60
 Rumlar 53
 Ruslar 49, 51, 52, 56, 58
 Rusya 9, 13, 16, 48, 49, 50, 51, 52,
 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62,
 64, 65, 66, 74, 83

S-Ş

Selim-i Sâlis 52. Bk.: III. Selim
 Sırbistan 51, 58, 60
 Sinop 58
 Suriye 7, 8, 9, 10, 11, 28, 51
 Süleyman-ı Kanûnî. Bk.: Kanuni
 Sultan Süleyman
 Şark-ı Karîb 75. Bk.: Yakınoğlu
 Şark meselesi 62
 Şarlman 45. Bk.: Eski Frank Kralı

T

Tatar 28, 29, 31

Tatar istilası 28

Tatarlar 28

Tilsit 52. Bk.: Tilsit Antlaşması

Titoff 57. Bk.: Rusya'nın İstanbul Sefiri

Tuna 51, 52, 58

Türkistan 48, 56, 73

U-Ü

Urban 15. Bk.: Papa II. Urban
(d. 1042-ö. 1099)

Ümit Burnu 64

V

Venedik 47, 48

Y

Yıldırım Sultan Bayezid 63

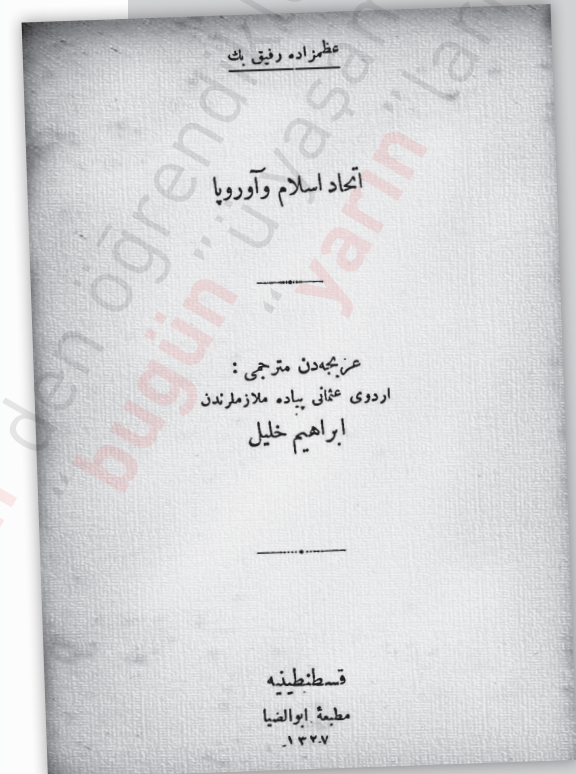
Yunanîler 53. Bk.: Yunanlılar

Z

Ziştovi 51. Bk.: Ziştovi Antlaşması

İTTİHÂD-İ İSLÂM VE AVRUPA

TIPKIBASIM

﴿ ۸۹ ﴾

ذره قدر مخاطره اولیوب بالعکس ممالک اسلامیہ بی، تجارت
وصناعتکز ایچون بر بازار رواج حاله قویق فاندہ سی
واردر. شرق؛ نه قدر ترقی ایدرسه ایتسین، غربدن مستغنی
اوله مادیغی کبی غرب دخی شرقه محتاج اولمقدن وارسته
قالاماز .

استقبال ؛ مشیة ایامک کشف حقائقدر والسلام

و
الحمد لله على التمام

“dün” den öğrendiklerinle
“bugün” ü yaşamak
“yarın” ları aydınlatır.

“dün” den öğrendiklerinle
“bugün” ü yaşamak
“yarın” ları aydınlatır.

مشکل ، بلکه ده مستحیلدر . بوندن بشقه کره ارضک اوچیوز میلیون ابنای بشرله مسکون اولان یرلرینی - بوکا معادل برطاقم یرلز بوش قالدقجه - جنس بشردن دیگر برقوم ایله اشغال ایتک قابل اولاماز . حال بوکه سزه ، منافع اقتصادی کنزک تامینی ایچون بووشلقلرک مسکون اولماسنه محتاجسکز . آرتق تهور و انایت باطله نك درجه غایسته واران بوسیاستکنزدن طولای اللمدن قورقکمز . انسانیتدن حیا ایدیکمز . . بیلکیزکه نشر مدنیت . . وبشریته معاونت حقنده سوبله به سوبله به بیتره مدیککمز دعواى ناطلك حقیقته منقلب اوله بیلیمسی ایچون ، اقوام اسلامیه نك ترقی و تکاملنه برادرانه برحس شفقتله معاونت ایتملیسکز . ربهقه حاکمیتکنزده بولنان مسلمانلره آزاجق حریت و عدالت بخش ایتلی ، اولنره روح معرفت و مدنیتک نه اولدیفنی آ کلامالیسکز . حکومات اسلامیه (لهم مالنا وعلیم ماعلینا) قاعده دینه سنه توفیقاً عناصر غیر مسلمه نك حقوق انسانیه لرینی طانیرلره سزده بو حقوقی طانیلملیسکز . ایشته اوزمان مسلمانلر ، سزه قارشى برطور اخلاص کوسترمکه و حسن معامله کزدن طولای فضیلتکنزی اعتراف ایتککه باشلارلر . بو صورتله مکتوز سینه عداوت اولان هرکونا حسیات سینه تمایلات و دو مخالصته مبدل اوله رق شرق و غرب بر دورده استلافه داخل اولور .

انکلیزلر ، هندستان مسلمانلرینه شدت و قسونه معامله و حقوق انسانیه لرینی بر صورت ظالمانه ده غصب و مصادره ایتدکلی زمانلر ، هندلیلرده نه مدتهش برحس عداوتک او یاندیفنی معلومدر . حال بوکه بقین وقتلره طوغرو ، انکلیزلر منصفانه بر طرز اداره تعقیب و اقوام مذکور نك ترقی و تکاملنه اولدقجه ایزاز معاونت ایتککه باشلانجه عداوت ؛ کوریلن ایسکله ميسوطاً متناسب بر صورتده و دو مخالصته مبدل اولدی . بو ایسه ؛ مسلمانلرک حقیقه نعمت شناس اولدققرینه و ایسکله ایسکله مقابله ایتسنی بیدکقرینه بر دلیدر . بوندن بشقه انکلیزلرک دولت عثمانیه ایله دوست کچدکلی و بعض غوائل سیاسیته دولت مشارالیه به یاردم ایتدکلی صره لرده شرق مسلمانلری ، اولانجه قلبلره انکلیزلره تمایل و محبت کوستریورلردی . که بو حال کندیلرینک نه درجه حسیات رقیقه به مالک بر قوم اولدققرینی ارانه ایدر . حال بوکه انکلیز دوست تلفنک عداوته منقلب اولدیفنی شو زمانلرده ، مسلمانلر دخی قلباً انکلیزلردن تباعد ایتککه باشلامشلردر که بونک بالخاصه انکلیزلر ایچون موجب ممنونیت اولدیفنی درکاردر . والحاصل ، ای ارباب سیاست ؛ اهل اسلام تصویر و تصور ایتدیککمز کبی دکلدز . بونلته دوستانه بر صورتده دست ه صاخه کزی اوز اتمق و او حرکات عداوتکارانه کزه نهایت ویرمک سزک ایچون ده خین لیدر ؛ بونده ظن ایتدیککمز کبی ملتلیکیزک مصالح تجاربه سنه

صافيقق ايستهرم . چونكه اعصاب امك حریت
واستقلال الكتر يقربله مشوع اولدینی بو عصر ترقیده
شرق ، حاکمیت غربیه نك نقلتی طویمغه و آوروپالیرك
انایت فوق العاده لرینی آ کلامغه باشلادی . بو حس
وادراكك مسلمان ، خرسسئبان ، بديرست بتون شرق
اقوامی ایچون عین شدتی حاز اولدیغی بزم قدر سزده
بیلیرسکوز .

سواء علیه ، ای سیاسیون کرام ، اسلام قرده شلرم کچی
سزده نصیحت ایتمک ایسترم : یقیناً بیللیسکوز که بر مسلمان ،
بر انسانی کاملدر ، بشقه سنک متأثر اولدیغی مؤثرات ،
اوکاده تأثیر ایدر . کندینه ایلیک ایده نه متمایل . اسائنه
دوچار اولدیغی کیمسه دن متنفر در . وقتيله اقالیم جهانک
بر چوغنی حوزة حکمرانیلرینه ادخال ، مدنیت اسلامی نك
آثار معظمه سنی تأسیس ، نشر دین ومدنیت اغورنده
آروروا ، آسیا و آفریقا مالکنی جولان ، ربع مسکونک
بر قسم مهمنده عصر لرجه بسط حاکمیت ایله بن مسلمانلر .
حقوق متبایة حکمرانیلرینه بر عشق مقاومتسوز ایله
مربوط و آوروپانک . آثار سطوت قدیمه لرینی محو و نابود
ایتمسینه قطعاً تحمل ایتمه چک قدر حرص استقلال ایله
مألوفر لر .

سایرین ، مسلمانلرک ، حیات مادیلرینه مربوط اولان
حیات سیاسیلرینه نهایت ویرنک ، سزک ایچون پک

İTTİHÂD-İ İSLÂM VE AVRUPA

II. Abdülhamid ve II. Meşrutiyet döneminin önemli siyasetçi ve fikir adamlarından olan Azmâde Refik Bey'in Arapça olarak kaleme aldığı, *İttihâd-ı İslâm ve Avrupa* adlı eser 1907'de Kahire'de basılmış ve İbrahim Halil tarafından Osmanlı Türkçesine çevrilerak 1909'da İstanbul'da yayımlanmıştır.

II. Meşrutiyet'in ilanından bir sene kadar önce yayımlanan *İttihâd-ı İslâm ve Avrupa* başlıklı eserin, o dönemlerde tartışılan siyasal sisteme karşı eleştiriler, Avrupa ile Doğu arasındaki ilişkiler ve ittihâd-ı İslâm tartışmalarını anlamada önemli bir yere sahip olduğu açıktır. Eserin tümüne göz atıldığında; Refik Bey'in Batı'nın hasta adam olarak gördüğü Osmanlı Devleti hakkındaki mütecaviz emellerine karşı, Devlet'in siyasi birlik ve beraberliğini yeniden yapılandırarak bir reçete sunma gayretinde olduğu görülmektedir.

Yazar, öncelikle Avrupa gazetelerinde İslam birliği hakkında yapılan yanlış değerlendirmeler ve aleyhte oluşturulan kamuoyuna karşı doğruları dile getirmek için bu çalışmayı yaptığını açıklamaktadır. Sonrasında İslam tarihinde geçmişte yapılan doğru ve yanlışları örneklerdirerek anlatmış, şimdiki zamanda yapılanları ve gelecekte yapılması gerekenleri ifade ettikten sonra hem Müslümanlara hem yerli gayrimüslimlere hem de Avrupalılara tavsiyelerde bulunmuştur. En son olarak meşrutî bir yönetimin sağlanabilmesi adına, Avrupalı siyasilerden destek arayışına girişmekten de çekinmemiştir.

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI
Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4
Cağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul
Tel. - Faks: +90 212 526 98 06
www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr

ISBN 978-625-7471-54-1
9 786257 471541